CÂTEVA CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR DESCOPERIRI DIN LOCUIȚA NR. 2 DIN AȘEZAREA ENEOLITICĂ DE LA SULTANA MALU ROȘU

Radian-Romus Andreescu, Cătălin Lazăr
Virginia Oană, Katia Moldoveanu

OBSERVATIONS REGARDING SOME DISCOVERIES FROM DWELLING NO. 2 OF SULTANA MALU ROȘU ENEOLITHIC SETTLEMENT

Sultana *Malu Roșu* is one of the most spectacular sites belonging to Gumelnița culture and generally to Eneolithic Age. The *tell*-settlement is placed on Iezerul Mostiștei Lake shore at 15 km north of the Danube Valley. The archaeological researches were restarted in 2001 with the discovery of interesting complexes, for example the house no. 2, with a rich archaeological inventory. Inside the house there was discovered, among other things, a burnt clay structure, maybe a sort of bench. Near it there was discovered a clay box with a big size stone, having a flat upper part, which was fit in the clay box. This object was found in secondary position, under it there were discovered loom weights of burnt clay and vessel fragments. It was recovered from the site and partially rebuilt in the laboratories of Lower Danube Museum-Călărași.

Keywords: bench, clay box, grinding stone, loom weights, restoration.

Cuvinte cheie: laviță, cutie din lut, rășniță, greutăți de lut, restaurare.

Sultana, sat al comunei Mănăstirea, se află la circa 35 km vest-nord-vest de Călărași, la mai puțin de 15 km nord de Dunăre (Pl. 1). Așezarea de tip *tell* din punctul *Malu Roșu* este plasată pe malul drept al lacului Iezerul Mostiștea. În prezent ceca ce a mai rămas din așezare măsoară circa 35–40 m pe axa nord-est–sud-vest și 25–30 m pe axul scurt, sud-est–nord-vest, restul așezării fiind distrus de apele lacului. Primele cercetări au fost întreprinse în anul 1923 (Andrieșescu 1924, 51–107), urmate de cercetări de salvare în anii '70 (Isăcescu 1984, 27–42). Din păcate cea mai mare parte a rezultatelor acestor cercetări sunt nepublicate. În vederea verificării stratigrafiei așezării, dar și a salvării resturilor din sit care nu s-au prăbușit în lac, în anul 2001 au fost reluate cercetările arheologice.

Campania anului 2003 a avut drept obiectiv principal deschiderea unei suprafețe în marginea de sud-vest a *tell*-ului, singura neafectată de cercetările din vechime. Pentru atingerea acestui obiectiv au fost deschise la marginea de sud-vest

a așezării două suprafețe, fiecare de 6 × 10 m, SX și SY. Primul nivel de locuire gumelnițean este reprezentat de resturile unei locuințe neincendiate (L1/2003), prost conservate, care se continua în marmorul de nord-est al secțiunii. S-au mai păstrat resturile deranjate ale unei vetre lângă care se afla o rășniță.

Sub această locuință au fost descoperite resturile uneia incendiate (L2/2003), deosebit de interesantă prin prisma amenajărilor și a inventarului (Pl. 2/1). Locuința ocupa aproape toată suprafața sectorului SX și era orientată aproximativ sud-vest–nord-est, podeaua fiind puternic înclinată spre interiorul așezării. Resturile locuinței constau din bucăți masive de pereți, groase de 3–4 cm, chirpici pulverizat amestecat cu pământ, printre ele aflându-se multe vase, unele dintre ele întregi sau întregibile. Peretele de est-sud-est al locuinței s-a păstrat în elevație (0,25–0,45 m) pe o lungime de peste 6 m.

Alte amenajări interesante au fost descoperite în zona de nord-est a locuinței.

Degajarea acestei zone a scos la lumină o vatră masivă cu trei refaceri, plăcuțele de vatră fiind foarte groase (8–10 cm). Vatra, aflată probabil pe un postament sau soclu, într-o cameră sau anexă alăturată, căzuse pe podea pe direcția nord-vest. Deasupra și printre resturile vetrei au fost descoperite două pietre mari, probabil râșnițe. Inventarul acestei locuințe este deosebit de bogat, identificându-se peste 50 de vase întregi sau întregibile alături de plăcuțe triunghiulare de os, precum și un mic pandantiv din aur (Andreescu *et alii* 2004, 324–326).

Între amenajările descoperite în această locuință ne-am concentrat asupra unui interesant obiect din lut și piatră, un fel de suport, precum și a unei structuri din chirpici, ambele plasate pe latura de sud-vest a locuinței (Pl. 2/2).

Structura de chirpici avea o formă rectangulară, cu dimensiuni aproximative de 1,50 × 0,70/0,80 m, păstrată pe o înălțime de 30–40 cm (Pl. 3/1). Din păcate aceasta era distrusă în mare parte așa încât nu au putut fi făcute prea multe observații asupra modului de construcție. Structura de chirpici avea pereții fățuiți, îngroșați la colțuri și era umplută cu lut. Pe latura scurtă dinspre sud se observă un fel de prag lat de circa 20 cm (Pl. 3/2). Alături de această structură, spre sud-est a fost descoperit un interesant obiect: o piatră masivă cu lungimea păstrată de 51 cm, lățimea maximă de 34 cm și grosimea cuprinsă între 9–19 cm (Pl. 4/1). La partea superioară piatra este netedă, probabil a fost prelucrată și pentru a deveni ușor albiată (Pl. 4/2). Această piatră masivă a fost încastrată într-un suport din lut. Pereții și fundul suportului erau destul de groși, de circa 1–3 cm, pentru a susține greutatea pietrei. În jurul lui erau peste 30 de greutateți din lut ars, precum și fragmente ceramice, unele provenind de la vase întregibile (Pl. 3/3,4).

Având în vedere interesul suscitat de suportul din lut s-a decis aducerea lui la Muzeul Dunării de Jos din Călărași. În acest scop o echipă de specialiști de la muzeu s-a deplasat pe șantier în vederea conservării și transportării obiectului.

Pentru început s-a îndepărtat partea grosieră de sediment apoi au fost efectuate pensulări multiple ale obiectului. Ținând cont de faptul că săpătura s-a desfășurat în plină vară, când

temperatura aerului era destul de ridicată și umiditatea foarte scăzută, toate lucrările s-au efectuat sub o umbrelă pentru protejarea obiectului. S-a încercat ca după fiecare pensulare să se impregneze piesa folosind un lapte de aracet. Trebuie precizat faptul că, în momentul descoperirii, piesa era fragmentară, iar starea de conservare era precară. Partea superioară, adică piatra, era spartă într-o multitudine de fragmente, iar soclul de lut era destul de sfărâmicios. În consecință, s-a preparat un liant format din pământ fărâmițat în amestec cu aracet pentru umplerea golurilor apărute între fragmentele de soclu. După umplerea golurilor și impregnarea întregului soclu cu aracet diluat, piesa a devenit mai rezistentă.

Următoarea etapă după impregnare și consolidare a constituit-o ambalarea piesei în hârtie și apoi în folie de polietilenă. Astfel s-a creat un strat impermeabil între piesă și învelișul de ipsos prin aplicarea succesivă de feși din bumbac gipsate (Pl. 4/3). Din acest moment piesa a beneficiat de o protecție maximă.

Pentru a putea fi ridicată piesa a fost detașată de pământ cu ajutorul unei lame de fierăstrău lungă de 70 cm. Totul s-a realizat cu o deosebită atenție deoarece sub piesă se aflau fragmentele unui vas și numeroase greutateți din lut. În jurul piesei a fost construită o cutie din lemn, acest lucru permițând manipularea corectă și transportul în siguranță al acesteia din șantier până în tabăra arheologică și ulterior până la laboratorul de restaurare (Pl. 4/4).

În laborator, piesa a beneficiat de o intervenție prioritară de restaurare stabilită de comisia de restaurare a muzeului. În primul rând s-a avut în vedere studierea obiectului de piatră. Împreună cu Dumitrel Pandrea — restaurator expert pe piatră la Muzeul Brăilei, au început lucrările de restaurare care au cuprins următoarele etape:

— desfacerea piesei de piatră din învelișul protector de ipsos la partea superioară;

— demantelarea și extragerea fragmentelor de piatră, folosind șpacluri, lanțete, dălți din lemn de cireș și clești de plastic;

— spălarea primară a fragmentelor de piatră sub jet de apă, îndepărtând doar urmele de sol. În momentul spălării primare, la contactul cu

apa, masa litică din granodiorit, ce a fost supusă la numeroase șocuri termice, a început să se desfacă în mai multe bucăți. Astfel a trebuit să se procedeze la o amplă operațiune de preconsolidare care să precedă operațiile de extragere de săruri solubile și a celei de îndepărtare a aderențelor silicoase;

— lipirea fragmentelor de piatră cu rășini epoxidice;

— extragerea sărurilor solubile din masa litică s-a realizat prin badijonare cu pastă de hârtie, iar pentru desprinderea aderențelor de oxizi de aluminiu și siliciu am aplicat un tratament difuziv cu soluție AB-57, 1000 ml apă în care se dizolvă 60 gr. bicarbonat de sodiu plus bicarbonat de amoniu. 25 gr. EDTA, 10 gr. desogen și 60 gr. carboximetilceluloză;

— lipirea celor două mari părți constitutive ale mesei litice a fost făcută cu rășină poliuretanică, dar numai pe suprafața de contact între cele două fragmente;

— ca strat protector s-a folosit un verni „per ritocco” aplicat prin pensulare.

După recompunerea pietrei au urmat o serie de operațiuni de degajare a interiorului soclului. Ridicarea pietrei a dezvăluit faptul că suportul din lut era parțial distrus. În interiorul acestuia erau bucăți de chirpici ars, chirpici pulverizat, fragmente ceramice și greutatea din lut (Pl. 5/1). La o primă vedere greutatea din lut ars păreau a face parte din umplutura suportului ceea ce ridica evident anumite semne de întrebare asupra funcționalității lui. Golirea și demontarea suportului a arătat faptul că aceste greutatea erau pe podeaua locuinței alături de vase sparte pe loc, iar în momentul în care suportul și piatra au căzut peste ele, baza lui s-a spart. Prin ridicarea suportului din teren cu tot ce era sub el (altfel nu ar fi fost posibilă transportarea lui) s-a creat impresia că în interiorul suportului ar fi fost și greutatea din lut. Ridicarea greutatea și îndepărtarea resturilor de sediment de culoare cenușiu-închis a relevat faptul că din structura din lut a soclului se păstrase doar jumătate (Pl. 5/2). Soclul de lut s-a desprins în mai multe fragmente de lut, groase de 1-3 cm, care, ulterior, au fost recompuse pe masa de lucru, folosindu-se înregistrările digitale realizate atât pe șantierul arheologic, cât și în laborator (Pl. 5/3). Sedimentul din interior a fost

îndepărtat, în locul acestuia fiind turnată o „plombă” de gips, iar pentru consolidarea și întregirea soclului s-a folosit lut de modelaj (Pl. 6/1,2). După reconstituirea soclului de lut, piesa de piatră a fost așezată deasupra lui, rezultatul fiind restaurarea parțială a obiectului descoperit în locuința nr. 2 de la Sultana *Malu Roșu* (Pl. 6/3, 4).

Care a fost rolul acestui interesant obiect?

Care este legătura dintre el și structura de chirpici lângă care a fost descoperit? Structura din chirpici a fost puternic deteriorată și este dificil de spus ce reprezenta, poate o laviță sau poate un postament cu un prag pe una din laturile scurte. Piatra cu suport din lut era în poziție secundară. Întrebarea este de unde a ajuns acest obiect în poziția în care a fost descoperit. Cel mai probabil căzuse de la o înălțime oarecare, dovadă fiind greutatea din lut și fragmentele ceramice prinse sub ea. E greu de crezut ca ar fi căzut de la un eventual etaj, deoarece în acest caz soclul de lut ar fi fost distrus într-o proporție mult mai mare având în vedere masivitatea pietrei. Mult mai probabil suportul și piatra par a fi legate de structura de chirpici. Este posibil ca soclul să fi fost plasat fie pe treapta structurii de chirpici, fie chiar pe această structură de unde glisează și cade, prinzând sub ea greutatea din lut și fragmentele ceramice. Pe de altă parte, la demontarea suportului, pe bucățile de chirpici care alcătuiau fundul acestuia s-au găsit două amprente ale unor bucăți de lemn, pătrate în secțiune, care ar sugera că obiectul s-ar fi putut sprijini pe cel puțin două picioare din lemn. Suportul și piatra se aflau fie pe podea (nu se păstrează însă nicio urmă a lor), fie chiar pe structura de chirpici.

Rolul și funcționalitatea celor două obiecte este destul de greu de descifrat, contextul în care au fost descoperite fiind deocamdată singular. Elemente separate ale unor ansambluri asemănătoare au fost descoperite și în alte așezări eneolitice. Ne referim în primul rând la un tip de descoperire care asociază o piatră de mari dimensiuni, netedă la partea superioară, cu o „cutie” din lut. În acest caz însă pietrele sunt la nivelul solului fiind înconjurate de o cutie cu pereți din lut, uneori chiar lipiți de ei. În așezarea gumelnițeană de la Vitănești a fost descoperit un complex reprezentat de o „cutie” din lut, cu

dimensiunile: lungime 160 cm, lățime 120 cm și înălțime 10–40 cm. Aceasta era construită din lipituri succesive, verticale, cu grosimi cuprinse între 1–6 cm. S-au observat foarte bine amprentele armăturii din lemn ale acestuia, formată din bârne paralele, dispuse pe verticală. După demontarea distrugerii s-a descoperit un complex format dintr-o râșniță și un locaș de formă dreptunghiulară aflat în fața „cutiei”. Complexul era adosat peretelui „cutiei” (Andreescu *et alii* 2009, 229–230). În așezarea gumelnițeană de la Medgidia, într-o locuință, au fost descoperite două ansambluri formate din râșnițe fixate pe postamente, având în jurul lor o gardină ce înconjura râșnițele pe trei laturi (Harțuche, Bounegru 1997, 42–43).

O analogie deosebit de interesantă provine însă din cadrul culturii Cucuteni, din așezarea de la Poduri-Dealul Ghindaru. Aici a fost descoperită o locuință cu etaj, cu mai multe amenajări interioare, între care vetre, vatră cruciformă și o laviță. Deosebit de interesantă este descoperirea, lângă o vatră, a unei „casete” de lut în care fusese încastrată o râșniță de mari dimensiuni (0,70 × 0,35 m). Caseta nu se afla pe

podeaua locuinței, la distrugerea locuinței ea alunecând peste greutatea din lut ars ale unui război de țesut și peste o altă râșniță (Dumitroaia *et alii* 2009, 21, 41). De remarcat faptul că obiectul era în poziție secundară fiind asociat cu greutatea de lut. Într-o altă locuință din aceeași așezare, nr. 9, a fost descoperită o grupare de vase și râșnite în interiorul unei „casete” din lut. (Dumitroaia *et alii* 2009, 31, 52).

Este destul de greu de precizat dacă obiectul descoperit în locuința nr. 2 de la Sultana, reprezintă un obiect uzual, în speță o râșniță. De obicei, aceste râșnite se găsesc la nivelul podelei asociate cu un fel de „cutii” din lut și vase pentru stocare. În cazul nostru avem de-a face cu o astfel de „râșniță” încastrată într-un soclu special din lut, suspendat sau plasat pe un postament. Fără a face speculații în legătură cu rolul și funcționalitatea acestui complex format din soclu și structura din chirpici, să notăm faptul că el a fost descoperit într-o locuință cu amenajări și inventar deosebit, precum și faptul că așezarea de la Sultana *Malu Roșu* pare a avea un caracter special în cadrul așezărilor aparținând civilizației gumelnițene (Andreescu, Lazăr 2007–2008, 55–76).

BIBLIOGRAFIE

- Andreescu et alii 2004** — R. Andreescu, C. Lazăr, P. Mirea, *Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos. Apostolache, Mălăieștii de Jos, jud. Prahova; Sultana, jud. Călărași, Vitănești, jud. Teleorman*, CCA, 2004, p. 324–326.
- Andreescu et alii 2009** — R. Andreescu, K. Moldoveanu, P. Mirea, I. Torcică, *Vitănești, jud. Teleorman*, CCA, 2009, p. 229–230.
- Andreescu, Lazăr 2007–2008** — R. Andreescu, C. Lazăr, *Valea Mostiștei. Așezarea gumelnițeană de la Sultana Malu Roșu*, CercA, XIV–XV, 2007–2008, p. 55–76.
- Andrieșescu 1924** — I. Andrieșescu, *Les fouilles de Sultana, Dacia*, I, p. 51–107.
- Dumitroaia et alii 2009** — Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, C. Preoteasa, D. Gărvan, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice din Caseta C 2005–2009*, Piatra-Neamț, 2009.
- Harțuche, Bounegru 1997** — N. Harțuche, O. Bounegru, *Săpăturile arheologice de salvare de la Medgidia, jud. Constanța (1957–1958)*, Pontica, XXX, 1997, p. 17–104.
- Isăcescu 1984** — C-tin Isăcescu, *Săpăturile de salvare de la Sultana, comuna Mănăstirea*, CercA, VII, 1984, p. 27–42.

LISTA ILUSTRAȚIEI

- Pl. 1** — Harta României și localizarea sitului de la Sultana *Malul Roșu*
- Pl. 2** — 1. Locuința nr. 2; 2. Detalii cu soclul și structura din chirpici
- Pl. 3** — 1–2. Structura de chirpici; 3–4. Soclu și greutatea din lut
- Pl. 4** — 1–2. Detalii soclu; 3–4. Conservarea și prelevarea soclului
- Pl. 5** — Diverse etape ale demontării soclului
- Pl. 6** — Etape ale reconstituirii soclului

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Pl. 1** — Romanian's map and location of Sultana *Malul Roșu* site
- Pl. 2** — 1. Dwelling no. 2; 2. Details of the postament and the clay structure
- Pl. 3** — 1–2. The clay structure; 3–4. Postament and the loom weights
- Pl. 4** — 1–2. The postament details; 3–4. Postament preservation and extraction
- Pl. 5** — Different stage of the postament dismounting
- Pl. 6** — Stages of the postament reconstruction

TRADUCEREA REZUMATUL:

Katia Moldoveanu

FOTO:

Radian-Romus Andreescu, Cătălin Lazăr

RADIAN-ROMUS ANDREESCU

CĂTĂLIN LAZĂR

KATIA MOLDOVEANU

Muzeul Național de Istorie a României,
Calea Victoriei, nr. 12, sector 3, 030026
București

radian_romus@yahoo.com

lazarc@arheologie.ro

katia_moldoveanu@yahoo.com

VIRGINIA OANĂ

Muzeul Dunării de Jos Călărași

Strada Progresului, nr. 4, 910072

Călărași

oanavirginia@yahoo.com

Pl. 1 — Harta României și localizarea sitului de la Sultana *Malu Roșu*

1

2

PL. 2 — 1. Locuința nr. 2; 2. Detalii cu soclul și structura din chirpici

1

2

3

4

Pl. 3 — 1-2. Structura de chirpici; 3-4. Soclu și greutatea din lut

1

2

3

4

Pl. 4 — 1-2. Detalii soclu; 3-4. Conservarea și prelevarea soclului

1

2

3

4

Pl. 5 — Diverse etape ale demontării soclului

1

2

3

4

Pl. 6 — Etape ale reconstituirii soclului